

Vasilij Melik

ILIRSKÉ PROVINCE V SLOVENSKI ZGODOVINI

Razširjeno besedilo referata na drugem francosko-jugoslovan-
skem kolokviju zgodovinarjev v Ljubljani 26. septembra 1985.

Zanimanje zgodovinarjev, je zbujala doba Ilirskih provinc že v 19. stoletju. Tako je August Dimitz svojo zgodovino Kranjske, ki je izšla pred dobrimi sto leti, zaključil z dokaj obsežnim prikazom francoske oblasti v Iliriji.¹ Spominov in kratkih zapisov je izšlo sploh veliko. Za vsakogar je bila ta doba nekaj nenavadnega, posebnega. Posebej pa je zaradi odnosa do slovenščine vzljubilo francosko vlado slovensko izobraženstvo. V bojih za nacionalne pravice je občutilo francosko dobo kot pozitivno nasprotje avstrijske politike in videlo v njej pretežno le dobre strani. Na bruseljskem simpoziju o okupatorjih in okupirancih (1968) je rekla Monika Senkowska-Gluck: »Odnosi med Poljaki in Francozi niso bili nikdar odnosi med okupiranci in okupatorji v smislu, ki ga navadno dajemo tema besedama.«² Prav isto velja za poglede na francosko vlado v očeh slovenskih izobražencev. Iz istega razloga je dobila Ljubljana leta 1930 spomenik Ilirskim provincam.

Literarni zgodovinar Ivan Prijatelj je zapisal, da je bila francoska vlada vlada visoko kulturnega naroda, da v razliko od Avstrijcev Francozi niso stali na stališču zgodovinskega prava in zgodovinskih predprav in da je bila v njihovem gledanju »garancija samoodločbe naroda, zato je bilo zanj francosko medvladje »ogromnega pomena v narodno-kulturnem življenju Slovencev. Značilo je naravnost prebuditev slovenskega naroda iz dolgotrajnega spanja.«³ Menil je, da bi Marmontov spomin »zaslužil, da bi večno živel med Slovenci.«³ Stoletnice ustanovitve Ilirskih provinc so se slovenski časniki in časopisi spomnili precej na široko. Slovenec, dnevnik katoliške Slovenske ljudske stranke, je takole ocenil francosko dobo: »Odpadel je nemški jarem. Slovenščina se je uvedla v ljudskih šolah kot učni jezik. V Ljubljani se je ustanovila akademija s štirimi fakultetami. Znižala se je desetina, odpravila tlaka in uredila uprava. Dolgo zatirani narod je dobil svobodo.«⁴ Liberálna kulturna revija Ljubljanski zvon je prinesla na prvi strani oktobrske številke pesem mladega zdravnikar Franca Derganca z naslovom Dom (!) des Invalides. V njej prinaša pesnik Napoleonu na grob venec kot »mal dar hvalezne domovine.«⁵ Sedanjost opisuje kot »mračno in temno, saj Ilirija »brez upa plaka« in poleg Napoleonovega pepela »leži svoboda v sarkofagu.«⁵

Leto po stoletnici je Slovenska matica izdala obsežno delo o Ilirskih provincah,⁶ malo pozneje pa je objavila še študijo o spominih na Francoze.⁷ Med obema vojnama smo dobili dvoje temeljnih del, ki sta izšla v Parizu: Melitte Pivec-Stele knjigo o gospodarskem življenju Ilirskih provinc z izčrpno bibliografijo⁸ ter Zwitterjevo razpravo o političnem ilirizmu.⁹ Poleg teh dveh moramo omeniti še Zwitterjevo problemski članek o socialnih in gospodarskih problemih Ilirskih provinc.¹⁰ Od del, ki so izšla po drugi vojni, naj omenimo le razstavni katalog Napoleonove Ilirske pro-

¹ August Dimitz, Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813, Vierter Theil, Laibach 1876, str. 293-380; Die französische Herrschaft in Illyrien.

² Occupants - occupés 1792-1813 (colloque de Bruxelles 1968), Bruxelles 1969, str. 391.

³ Ivan Prijatelj: Slovenščina pod Napoleonom, Veda 1, 1911, str. 599, 600.

⁴ Slovenec 16. 10. 1909.

⁵ Ljubljanski zvon 20, 1909, str. 577, 578. Pesem je objavljena pod psevdonimom Rafael Mirt.

⁶ Bogumil Vošnjak: Ustava in uprava ilirskih dežel, Ljubljana 1910, 287 strani.

⁷ Josip Gruden: Spomini na Francoze; Zbornik Matice slovenske 13, 1911, str. 1-28.

⁸ Melitta Pivec-Stele: La vie économique des Provinces Illyriennes, Paris 1930, 359 strani + LXXII strani bibliografije.

⁹ Fran Zwitter: Les origines de l'illyrisme politique et la création des Provinces Illyriennes, Paris 1933, 91 strani.

¹⁰ Fran Zwitter: Socialni in gospodarski problemi Ilirskih provinc, Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo 13, 1932, str. 54-70.

vince z več prispevki in z bibliografijo pomembnejših del ob koncu posameznih člankov,¹¹ pa razpravo poljske poznavalke tega časa, Monike Senkowske-Gluck o položaju kmetov.¹² Arhivsko gradivo je v francoskih arhivih in v arhivih na nekdanjem ilirskem ozemlju. Arhiv glavnega intendanta Ilirskih provinc so po mnogih dogodivščinah našli v Trstu, odkoder so ga 1906 prepeljali na Dunaj, 1920 vrnili v Trst, 1961 pa je prišel v Arhiv SR Slovenije v Ljubljani, kjer ga je skrbno in vestno pregledala Majda Smole in objavila obširen inventar.¹³ Na žalost predstavlja ohranjeni fond le ostanke ostankov, reliquias reliquiarum nekoč bogatega gradiva.

Ilirske province so bile sestavljene iz ozemlja, ki ga je morala v schönbrunnskem miru 14. oktobra 1809 poražena Avstrija odstopiti Napoleonu, in iz ozemlja na vzhodni obali Jadranskega morja, ki je dotlej pripadalo Napoleonovemu italijanskemu kraljestvu. Dekret o njihovi ustanovitvi je podpisal Napoleon v schönbrunnski cesarski palači istega dne (14. oktobra 1809) po podpisu mirovne pogodbe. Zadnji čas Ilirskih provinc je bil čas Napoleonovega propadanja. 19. oktobra 1812 se je začel umikati iz Moskve, pozimi so bili o njegovem katastrofalnem porazu v Rusiji uradno obveščeni tudi prebivalci Ilirskih provinc. 16. marca 1813 mu je napovedala vojno Prusija, 12. avgusta še Avstrija. Ilirske province so propadle v bojih od avgusta 1813 do januarja 1814. Zadnji generalni guverner Fouché je zapustil Ljubljano 25. avgusta 1813, Avstrijci pa so jo zasedli 3. oktobra.¹⁴ Francija se je odrekla Ilirskih provinc v prvem pariškem miru 30. maja 1814. Celotno ozemlje je pripadlo Avstriji.

Ilirske province so bile sestavljene iz pokrajin, ki so bile na različni razvojni stopnji, imele različno socialno strukturo, različno ureditev in različne probleme. Razlika med prejšnjim in francoskim sistemom je bila večja v civilni Hrvatski in v bivši beneški Dalmaciji in Istri, manjša v slovenskih deželah, že precej spremenjenih s terezijanskimi in jozefinskimi reformami. V nekaterih delih Ilirskih provinc je trajala francoska oblast osem let, tako v nekdanji beneški Dalmaciji in Istri (1805—1813) in v Dubrovniku (1806—1814), na večini ozemlja pa samo štiri leta (1809—1813). Ilirske province so živele samo štiri leta. Ta čas v naši novejši praksi (po analogiji z italijansko in nemško okupacijo med drugo svetovno vojno) dostikrat omenjamo kot francosko okupacijo. Ta oznaka je že s pravnega vidika močno zgrešena. Za drugo svetovno vojno res lahko govorimo o okupaciji, saj ni prišlo do nobene mirovne pogodbe, pri Ilirskih provincah pa je schönbrunnška mirovna pogodba spremenila francosko okupacijo (Ljubljana je bila kapitulirala pred Francozi, že 22. maja 1809) v mednarodnopravno veljavno, francosko oblast. Naši starejši zgodovinarji in slavisti so uporabljali za to kratko obdobje izraz »francosko medvladje«. Grafenauer sicer opozarja, da kratka leta francoske vlade za slovensko zgodovino niso neko medvladje, marveč, po Zwitterjevih besedah, »začetek — čeprav še zelo nejasen — novega obdobja«.¹⁵

Ilirske province so imele podolgovato in ozko obliko. Po dolgem so merile 750 km, počez največ 200. Na 55.000 km² je živel poldrug milijon prebivalcev. Po dokončni ureditvi mejá so obsegale Ilirske province Vzhodno Tirolsko (Lienz), zahodno ali Zgornjo Koroško (beljaško okrožje), Kranjsko z avstrijsko Istro, Goriško, vzhodno od Soče, Trst, nekdanjo beneško Istro, Hrvatsko južno od Save, nekdanjo, beneško Dalmacijo, dubrovniško republiko in Boko Kotorsko. Meje so bile marsikje potegnjene strateško, ponekod pa so jih naslonili na tako imenovane naravne meje, ki so jih Francozi močno cenili. Tako je bila Sava nad 260 km meja proti avstrijskemu cesarstvu, Soča pa v vsem svojem toku od izvira do izliva (138 km) meja proti

¹¹ Napoleonove Ilirske province, Ljubljana 1964, 135 + 49 strani. Prispevke so napisali F. Zwitter, J. Sidak, F. Tancik, M. Pivec-Stele, F. Dobrovoljc, B. Kuhar in B. Reisp.

¹² Monika Senkowska-Gluck: Gradivo za zgodovino agrarnega sistema v Ilirskih provincah, Zgodovinski časopis 27, 1975, str. 3—20.

¹³ Melitta Pivec-Stele: Problem ilirskega arhiva, Zgodovinski časopis 19/20, 1965/66, str. 241—251. Majda Smole: Glavni intendant Ilirskih provinc, Ljubljana 1973, 165 strani (Publikacije Arhiva Slovenije, Inventarji).

¹⁴ Napoleonove Ilirske province (cit. v op. 11) str. 61.

¹⁵ Bogo Grafenauer: Zgodovina slovenskega naroda, V. zvezek, Ljubljana 1974, str. 202, 203.

Napoleonovemu italijanskemu kraljestvu. Tudi severno odtod se meja z Italijo ni držala stare mejne črte med Kranjsko, Koroško in beneško republiko, ampak je bila pomaknjena z Belega potoka (Weissenbach, Rio bianco) za kakih pet kilometrov proti vzhodu na rateško razvodje, nato pa na greben Karavank in Karnskih alp ter je tako dodelila prej koroško porečje Ziljice in Bele Italiji. Ta mejna črta, odpravljena po obnovi avstrijske oblasti, je bila obnovljena po prvi svetovni vojni kot meja med Jugoslavijo, Avstrijo in Italijo in velja še danes. Meje Ilirskih provinc so marsikje razdelile zgodovinske dežele (Tirolsko, Koroško, Goriško, Hrvaško) in se niso nikjer ujemale z narodnostnimi. Slovencev so zajele province le okrog 53 %, torej le malo nad polovico. V Avstriji so ostali vsi štajerski in ogrski Slovenci ter večina koroških. Nova razmejitev z Italijo je prepuščala temu Napoleonovemu kraljestvu približno 5 % Slovencev iz Beneške Slovenije, Goriške in Koroške.

Slabo, prvo polovico štiriletnega življenja Ilirskih provinc je trajala začasna ureditev. 15. aprila 1811 je Napoleon v Parizu podpisal cesarski dekret o organizaciji Ilirije (décret imperial, portant organisation de l'Illyrie), ki so mu sledile podrobnejše pa tudi spreminjevalne določbe. Glavno mesto je bila Ljubljana (Laybach v francoskih besedilih tega časa), kjer je bila vlada z generalnim guvernerjem, generalnim intendantom za finance in komisarjem za pravosodje. Provinc, ki so jim stali na čelu intendant, je bilo šest (Koroška, Kranjska, Istra, civilna Hrvatska, Dalmacija, Dubrovnik), razen njih pa je bila še vojaška Hrvatska, v kateri je ostala ureditev Vojne krajine v bistvu nespremenjena. Dotedanje meje med Kranjsko, Istro in civilno Hrvaško so Francozi precej spremenili.

Kakšen je bil odnos Ilirskih provinc do cesarstva? Zwitter ga je ocenil kot »nekaj posebnega«. Grafenauer je poudaril »svojevrstni državnopravni položaj« Ilirskih provinc, ob oombi posebnega ilirskega državljanstva pa je pripomnil, da je bila povezanost Ilirije s Francijo ožja kakor pri drugih Franciji podrejenih vazalnih državah.¹⁶ Jacques Godechot v svojem delu o ureditvi Francije za časa revolucije in cesarstva nikjer ne omenja Ilirskih provinc, tudi tam ne, kjer govori o širjenju cesarstva in vključevanju novih ozemelj vanj. Vključuje pa Ilirske province v karto departementov velikega cesarstva v letu 1812, s pripombo: »v Ilirskih provincah na karto vnešena mesta so sedeži intendantov.«¹⁸

Uradni dokumenti so imeli v glavi napis Ilirske province (Provinces Illyriennes, Provinces d'Illyrie), cesarstvo pa pri tem ni bilo omenjeno. Nekatero institucije so imele v svojem naslovu samo ilirsko ime (Ilirske pošte = Postes Illyriennes, Ilirske centralne solé = Ecoles Centrales d'Illyrie), druge so se imenovalle cesarske (Cesarska solna in tobačna režija v Iliriji = Régie impériale des Sels et Tabacs en Illyrie, Cesarska ilirska loterija = Loterie impériale d'Illyrie, Generalna direkcija cesarskih ilirskih carin = Direction générale des Douanes Impériales d'Illyrie), tretje pa so se tudi neposredno vključevalle v francosko cesarstvo (Francosko cesarstvo: ilirske vode in gozdovi = Empire Français: Eaux et Forêts d'Illyrie).¹⁹ Province so imele francosko zastavo in cesarski grb. Bile so podrejene francoskim ministrstvom in kasačijskemu sodišču v Parizu. Člani apelacijskega sodišča v Ljubljani so morali priseči, da se bodo ravnali po zakonih cesarstva in da bodo zvesti cesarju.²⁰ Prebivalci Ilirije so imeli svoje posebno ilirsko državljanstvo, bili so ilirski podaniki (sujets Illyriens, sujets d'Illyrie). V nekem propagandnem članku, objavljenem proti koncu leta 1811, je bilo rečeno, da je Ilirec po svojih čustvih in svoji ustavi že Francoz.²¹ Francoski zakoni so bili uveljavljeni v Iliriji, toda ne vsi. Po ukazu z dne 30. septembra 1811 »bodo v prihodnje Bulletin des lois razdeljevali v naših Ilirskih provincah na isti

¹⁶ Napoleonove Ilirske province (cit. v op. 11) str. 31.

¹⁷ Grafenauer (v op. 15 cit. delo) str. 179.

¹⁸ Jacques Godechot: Les institutions de la France sous la Révolution et l'Empire, Paris 1951, str. 592/593.

¹⁹ Primeri so iz Télégraphe Officiel in iz kataloga, cit. v op. 11, slika 33.

²⁰ Télégraphe Officiel 1812, str: 52.

²¹ prav tam 1811, str. 371.

načini, kot v departementih cesarstva.²² *Télégraphe Officiel* je objavljala novice v dveh rubrikah, naslovljenih »Tuzemstvo« in »Inozemstvo«. Novice iz francoskega cesarstva in Ilirskih provinc so objavljali v rubriki »Tuzemstvo«, v rubriki »Inozemstvo« pa so objavljali novice iz raznih evropskih držav, med njimi tudi iz italijanskega kraljestva. Vendar pa so bile novice iz italijanskega kraljestva, leta 1813 večkrat v rubriki »Tuzemstvo«. 4. julija 1811 je izdal Napoleon dekret o organizaciji hanzeatskih departementov. Določbe so bile ponekod precej podobne določbam, veljavnim za Ilirske province. Tudi v hanzeatskih departementih je bil glavni funkcionar generalni guverner.²³ V Ilirskih provincah departementov niso uvedli. Vloga departementov so igralo province, vlogo prefektov pa intendanti.

Ilirske province so ob ustanovitvi odgovarjale trenutnemu političnemu položaju in potrebam Napoleonove protiangliške in vzhodne politike. Odrezale so avstrijsko cesarstvo od morja, ustvarile suhozemsko povezavo med Napoleonovimi ozemlji v Italiji, Istri in Dalmaciji in okrepile ozemeljsko zvezo s turškimi deželami. Niso pa zrasle iz kakšnega Napoleónovega jugoslovanskega koncepta, kakor so svoje čase nekateri domnevali. Napoleon ni imel Ilirskih provinc za trajno tvorbo in je računal tudi na to, da bi jih (ali da bi njihove dele) o priliki zamenjal za druga ozemlja. Reš pa je, da so že v tistem času marsikje domnevali, da bodo Francozi priključili Ilirskim provincam sosednje slovanske dežele, ki so bile pod Avstrijo in Turčijo.²⁴

Francoska finančna politika se je ravnala po načelu, ki ga je postavil Napoleon, da uprava Ilirskih provinc in vojska, ki je v njih stacionirana, ne smeta povzročati francoski državi blagajni prav nobenih stroškov. Izdatke je bilo torej treba skrčiti, jih v določeni meri prevaliti na mesta in občine in povečati indirektno davke. Taka finančna politika je skoraj uničila osnovno šolstvo. Denarja je neprestano primanjkovalo. Ohranjeni arhivi so polni prošelj dobaviteljev, ki jim niso plačali računov, upokojencev, ki niso dobivali pokojnine, uradnikov, ki so že več mesecev delali brez plač.²⁵

Zaradi kratkega trajanja francoske oblasti mnoge odredbe niso mogle še pokazati pozitivnih učinkov, medtem ko so se negativne posledice takoj pokazale. To gotovo velja predvsem za gospodarstvo. Nenadni konec starih gospodarskih in prometnih poti v smeri sever-jug je takoj pokazal negativne posledice, nova smer zahod-vzhod pa se še ni mogla uveljaviti. Skozi Ilirske province naj bi šlo vzhodno blago (zlasti bombaž), po suhozemski poti iz Turčije, v Italijo, in Francijo. Tej novi povezavi naj bi služile ceste, ki so jih intenzivno popravljali in gradili, novi mostovi, med katerimi je bil najpomembnejši most čez Uno pri Kostajnici (dograjen, 1812); ugodne carinske tarife, dokaj uspešen boj proti cestnim roparjem, sanitetna služba proti kugi, ki bi se utegnila razširiti iz turških dežel; in drugi ukrepi. Seveda francoska oblast, svoje gospodarske politike, ni usmerjala po potrebah Ilirije, ampak predvsem po potrebah Francije, deloma tudi Italije.

Francoska oblast je prinesla v naše kraje pojmovanja in načela meščanske družbe in francoske revolucije, čeprav marsikdaj precej izkvarjena zaradi cesarstva in njegove politike, ki je želela pridobiti v novo osvojenih deželah zase višje sloje stare družbe. Francozi so uvedli enakost vseh državljanov pred zakonom, obdavičenje vseh po enotnih merilih, vojaško dolžnost podobne vrste, moderno sodstvo in upravo, povsem novo ureditev občin, naprednejše šolstvo in še marsikaj drugega. Nekaj novosti so izvedli v celoti, nekaj nedosledno, samo deloma ali ne povsod, marsikatere novosti pa se niso mogle uveljaviti ali so propadle zaradi finančnih težav. V svojem gledanju na enakost Francozi niso imeli smisla za mnogovrstne posebnosti prejšnje ureditve. Povsod so ukinjali privilegije in posebnosti mest, trgov, raznih drugih krajev in skupnosti. Ukinili so cehe, niso pa odpravili fevdalizma. Francoska vlada se je skušala držati nekakšne srednje poti, posredovati med kmeti, ki so se neprestano

²² prav tam 1811, str. 366.

²³ prav tam 1811, str. 236.

²⁴ Fran Zwitter (v op. 9 cit. delo).

²⁵ Giovanni Quarantotti: Trieste e l'Istria nell'età napoleonica, Firenze 1954, str. 294.

pritoževali nad fevdalci, in med fevdalci, ki so se neprestano pritoževali nad kmeti. Opozarjala je fevdalce, da so kmetje ljudje in da jih ne smejo zatirati; kmete, pa, da si ne smejo sami jemati pravice. Ker so sprejeli nekatere delne reforme v kmetovo korist, niso pa odpravili fevdalizma, niso pridobili zase niti kmeta, niti fevdalca. Med duhovščino so imeli le malo pristašev. Meščanstvo je bilo še premalo razvito, da bi bilo navdušeno za ideje meščanske revolucije. Večina obrtnikov je obsojala ukinitvej cehov. Marsikje so ostale v zlem spominu represalije ob protifrancoskih uporih za časa okupacije leta 1809. Za Francoze se niso navduševali tisti, ki so bili navezani na tradicijo, na stare navade, niti tisti, ki so jih prizadele gospodarske težave, visoki davki, raznovrstne rekvizicije in kontribucije za vojaške potrebe. Stalno ponavljajoče se govoriče, da bo francoske oblasti kmalu konec, tudi niso utrjevale režima. Med francoskimi uradniki, ki so prišli v Ilirijo, večinoma na višja mesta, so bili tudi karieristi, ki so mislili, da bodo tu zlahka in hitro obogateli,²⁶ taki, ki so gledali zviška na te tuje, zaostale in nerazvite dežele. Večini francoskega uradništva je gotovo škodovalo, ker niso znali nobenega domačega jezika in ker niso poznali mentalitete domačih ljudi. Za Francoze je bil torej le tenek sloj ljudi, v glavnem iz vrst izobražencev in bogatejših trgovcev. Poleg pristašev idej meščanske revolucije so bili med njimi tudi tisti, ki so, kakor Valentin Vodnik, zagledali v francoski oblasti večje možnosti za razvoj slovenskega jezika.

Ljudska šodba o Francozih je bila raznolika in se je pozneje še spreminjala. Nekatere stvari, ki so se zdele v francoskem času slabše, so se ob izkušnjah naslednjega avstrijskega časa in ob oddaljenosti pobarvale z lepšo barvo.

Leta 1810 so ustanovili *Télégraphe Officiel*,²⁷ v naznanilu 25. julija je bilo rečeno: »Da bi olajšali branje vsem prebivalcem dežele (Etat), kjer govorijo štiri jezike, bomo izdajali obenem štiri besedila istega časopisa: namreč v francosčini, ki je jezik vlade in vojske, v italijansčini, v nemščini in v ilirščini. Ilirska izdaja ni bila nikdar uresničena. Decembra 1810 so se odločili za ukinitje italijanskega besedila *Télégrapha*, od prvega januarja naprej, ker govorijo italijanski jezik le ob obali, od Reke vse do Kotora, ker pa govorijo v nasprotju s tem ilirščino skoraj splošno vzdolž vse te obale in razen tega v notranjosti dežel, na Hrvaškem, v Dalmaciji, v dubrovniški in kotorski provinci, kjer je edini jezik mnogih župnikov, nazadnje, ker prebivalci obalnih mest, kjer slabó poznajo ilirščino, beréjo francosko ali nemško.«²⁸ Italijansko izdajo so vendarle za kratek čas obnovili leta 1812.

Ukaz z dne 4. julija 1810 o organizaciji šolstva je določal deželni jezik (la langue du pays) za učni jezik v osnovni šoli in gimnaziji, francosčino ali italijansčino v licejih in na centralnih solah. Dekret z dne 30. septembra 1811 je določal za šolstvo kot uradni jezik francosčino, italijansčino in nemščino, pa sta se smeli poleg francosčine uporabljati pred sodišči in v javnih in privatnih listinah. Štranke, ki so prilagale italijanske in nemške dokumente, so morale za uradno registracijo na lastne stroške ali na stroške svojih komitentov priložiti francoski prevod, potrjen od zapriseženega prevajalca.²⁹ Slovenščina ali srbohrvaščina torej ni postala uradni jezik. Kar se tiče krajevnih imen, so Francozi uporabljali tradicionalne nemške in italijanske oblike (Laybach, Trieste, Trau, Carlstadt, Stopptsch, Vodiz). Vodnik in nekateri drugi profesorji pa so začeli v francoskih šolskih spričevalih in vpisnicah uporabljati slovenska krajevna imena. (Sherovniza, Radolza, Bistrica en Bohein, ville de Kamnik).³⁰

Dekreti in ukazi so bili navadno objavljeni v treh jezikih, v francosčini, italijansčini in nemščini. Za proglase, namenjene najširšemu krogu prebivalcev, posebej

²⁶ Guido Saba: *Regesto dei documenti riguardanti Trieste e l'Istria durante il periodo napoleonico esistenti negli archivi di Parigi, Problemi del Risorgimento triestino*, Trieste 1953, str. 308, 318, 319.

²⁷ Milko Kos: *Télégraphe Officiel* in njegove izdaje, *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 7/8, 1926/7, str. 5–12.

²⁸ *Télégraphe Officiel* 1810, str. 80.

²⁹ prav tam 1811, str. 366.

³⁰ Glej slike v katalogu, cit. v op. 11, in v knjigi Vlado Schmidt: *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem*, II, Ljubljana 1964 med str. 64/65.

podeželju, je bila predvidena objava »v štirih jezikih«, kakor so pisali v začetku, »v raznih jezikih«, »v jezikih, ki so v rabi v Ilirskih provincah«, kakor so se izražali pozneje.³¹ Razglas o cepljenju z dne 26. oktobra 1810, za katerega je bila določena objava v štirih jezikih, ohranjen v arhivu glavnega intendanta, ima francosko, italijansko, nemško in hrvaško besedilo.³² Ali imamo med razglasi v štirih jezikih tudi kake take s francoskim, italijanskim, nemškim in slovenskim besedilom? Med razglasi v raznih jezikih je bila seveda tudi slovenščina. V *Télégraphe Officiel* (beremo tudi, da iščejo uradnika, ki piše in govori francosko, nemško, kranjsko (langue carniolienne) in italijansko.³³

Francoska oblast je bila v začetku upoštevanju govornice domačega slovanskega prebivalstva dokaj naklonjena. Toda pod to so si predstavljali en sam knjižni jezik za vse ilirsko ozemlje od Koroške do Boke Kotorske. Ugotovitev, da take enotnosti ni ali da ni uresničljiva, je nedvomno predstavljala določeno razočaranje, za usmerjevalce uradnega poslovanja določeno komplikacijo. Slovenščina se je uveljavila predvsem zaradi Vodnikove aktivnosti in njegove spomenice z dne 23. julija 1811. V njej je razložil, da se ilirski jezik deli v dve glavni narečji in da je treba prevajati akte v obe, torej tudi v slovenščino. Vprašamo se lahko, kako bi bilo z upoštevanjem slovenščine, če bi glavno mesto Ilirskih provinc ne bila Ljubljana sredi slovenskega ozemlja, ampak recimo v Zadru.

Veljava slovenskega jezika se je nedvomno dvignila v šolstvu, kar je v veliki meri pripisati veliki zavzetosti Valentina Vodnika, ki se je z vso vnemo lotil sestavljanja slovenskih učbenikov. Toda po prvem zagonu je začela vloga nemščine znova naraščati na škodo slovenščine.

Praksa je bila vsekakor precej različna od predpisov. Na Kranjskem je bila nemščina dotlej edini uradni jezik, kar pomeni predvsem, da dotedanji uradniki drugače uradovati tudi niso znali. Tako vidimo, da so v višji administraciji pisali francosko, v nižji pa je večinoma vse ostalo pri starem, torej v nemščini. Ponekod so bile v slovenščini napisane tudi kakšne občinske listine, sestavljeni kakšni slavnostni ali drugi napisi. Med vzroki za šibko uveljavljanje slovenščine so bili nedvomno: njena nerazvitost, mnenje, da so francosčina, nemščina, italijanščina knjižni jeziki (*langues littéraires*), slovenščina pa samo ljudski jezik (*langue vulgaire*), množica uradnikov, sodnikov, učiteljev in drugih, ki niso marali ali znali spremeniti svojih navad.

Novejše slovensko zgodovinske je do francoske dobe kritičnejše, kakor pa je bilo ono v času narodnostnih bojev pred prvo svetovno vojno. Ostalo pa je mnenje, da je doba Ilirskih provinc pomenila precejšno prelomnico in da je bil njen pomen mnogo večji, kakor bi sodili po zgolj štirih letih njenega trajanja, prav tako pa je bil mnogo večji tudi njen neposredni in posredni vpliv.

Résumé

LES PROVINCES ILLYRIENNES DANS L'HISTOIRE SLOVÈNE

Vasilij Melik

L'époque des Provinces Illyriennes a suscité l'intérêt des historiens dès le 19e siècle. Les intellectuels slovènes s'éprirent en particulier du gouvernement français à cause de son attitude envers leur langue. Dans les luttes pour les droits nationaux ils ressentait dans les Provinces Illyriennes le gouvernement français comme une antithèse positive au gouvernement autrichien ne voyant dans le premier plus au moins que les bons côtés. L'historiographie slovène récente est plus critique envers

³¹ *Télégraphe Officiel* 1810, str. 79, 104 (4 jeziki), 1811, str. 212, 324 (3 jeziki), 1811, str. 280 (različni jeziki), 1811, str. 308, 1813, str. 206 (jeziki v rabi).

³² Arhiv SR Slovenije v Ljubljani, arhiv glavnega intendanta, fasc. 64.

³³ *Télégraphe Officiel* 1812, str. 81.

la période française que ne l'était l'historiographie du temps de l'enthousiasme national. Il reste tout de même la conviction que le temps du gouvernement français signifie un tournant assez important et que cette importance ainsi que son influence directe et indirecte de cette époque sont beaucoup plus grandes qu'on ne pourrait le croire d'après sa courte durée.

Les frontières de l'Illyrie divisaient en plusieurs points les régions historiques et ne correspondaient jamais aux frontières linguistiques. Les Provinces n'englobaient que 53 % de Slovènes. L'arrêté du 4 juillet 1810 définissait »la langue du pays« comme langue d'enseignement dans les écoles primaires et dans les gymnases, le français ou l'italien dans les lycées et dans les écoles centrales. Un autre arrêté du 30 septembre 1811 désignait le français comme langue officielle de la justice tandis que »les langues italienne et allemande pourront être employées concurremment avec la langue française dans les tribunaux et, dans les actes publics et privés«. Pour les proclamations destinées au public le plus large la publication était prévue »dans les différentes langues«. La conception d'une langue illyrienne unique a du céder la place à la découverte qu'il s'agissait de deux langues slaves différentes; parmi ces »langues différentes« se trouvait, naturellement, le slovène. La pratique était en tout cas assez différente des règlements. On peut noter que dans l'administration supérieure on écrivait en français et dans l'administration inférieure la plupart des actes étaient rédigés en allemand. On pouvait trouver parfois au niveau communal des actes rédigés en slovène. Il n'y a pas de doutes que l'usage de la langue slovène ait augmentée dans les écoles ce qu'il faut attribuer pour une grande part à l'initiative de Valentin Vodnik. Mais après un premier élan, le rôle de l'allemand recommença à prendre le dessus au détriment du slovène. Les supporters du slovène étaient peu nombreux en face des nombreux fonctionnaires, instituteurs et autres qui ne pouvaient pas remplir leurs fonctions que dans la langue allemande.

Zveza zgodovinskih društev Slovenije je maja 1982 izdala kot posebno publikacijo razpravo, ki jo je za »Zgodovinski časopis 1-2/1981« pripravil **Franc Sebjanič**.

SOLNIK IN DOMOLJUB ADAM FARKAS (1730—1786)

Publikacija o došlej skoraj nepoznanem zaslužnem prekmurškem protediplomatskem učenjaku (in rektorju šopronskega liceja) je v manjšem številu izdala na voljo na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12/I. Cena knjižice znaša 80 din (za člane ZZDS 60 din, za študente 40 din).

ZGODOVINA LJUBLJANE

zbornik s posvetovanja o zgodovini Ljubljane, ki je bilo v Ljubljani 16. in 17. novembra 1983. Zbornik v obsegu 595 strani je uredil prof. dr. Ferdo Gestrin, v njem pa objavlja 48 avtorjev, ki v svojih razpravah obravnavajo preteklost Ljubljane od najstarejših časov do sodobnih dni. Knjigo sta izdala »Kronika«, časopis za slovensko krajevno zgodovino in Zgodovinsko društvo Ljubljana. V prosti prodaji stane 1600 din, v Zgodovinskem arhivu Ljubljana (Mestni trg 27) in na Oddelku za zgodovino filozofske fakultete (Aškerčeva 12) pa jo je mogoče dobiti za 1100 din.

VESTNIK KOROŠKIH PARTIZANOV

glasilo Osrednjega odbora koroških partizanov

Vestnik koroških partizanov — VKP izhaja v Ljubljani že od leta 1967. Iz organizacijskega glasila se je kmalu razvil v strokovno revijo, ki poleg zgodovine koroškega partizanstva obravnava tudi druga vprašanja iz zgodovine in sodobne problematike koroških Slovencev. VKP občasno z obsežnejšimi pregledi dopolnjuje tudi poročanje dnevnega tiska o drugih delih slovenskega zamejstva ter o splošni manjšinski problematiki v svetu.

Ob uvajanju bralne značke Karla Prušnika-Gašperja v naše šole naj posebej opozorimo na bibliografijo tega koroškega partizana in borca za pravice koroških Slovencev ter na bibliografijo prvih petnajstih letnikov VKP; obe bibliografiji je pripravila Marija Suhodolčan, izšli pa sta kot posebna številka VKP.

Vestnik koroških partizanov lahko naročite pri njegovem izdajatelju in založniku: Osrednji odbor koroških partizanov, YU-61000 Ljubljana, Titova 123, p. p. 501.